

Gernot NUSSBÄCHER

TIPOGRAFUL BRAȘOVEAN JOHANN GÖTT (1810-1888)

La o sesiune științifică de comunicări având tematica „Secolul al XIX-lea și personalitățile sale“, ținută la Brașov, nu putea să nu fie prezentată și personalitatea tipografului brașovean Johann Gött, care a marcat într-un mod aparte istoria culturală a orașului de la poalele Tâmppei timp de peste o jumătate de secol. De aceea încercăm să prezentăm în continuare, pe scurt, viața acestui om deosebit.

Johann Gött s-a născut în localitatea Wehrheim, în regiunea Taunus, situată la vreo 25 km nord-vest de Frankfurt am Main, la data de 10 decembrie 1810.¹ Meseria de tipograf a învățat-o la Frankfurt am Main, oraș cu o bogată tradiție tipografică încă din secolul al XVI-lea. Tot acolo și tot din secolul al XVI-lea s-au ținut renumitele târguri de carte.

Înainte de împlinirea vârstei de 20 de ani, tânărul Johann Gött a plecat în obișnuita călătorie de calfă, pentru a-și perfecționa cunoștințele profesionale. Stațiuni ale acestei călătorii au fost Berlin, capitala Prusiei, apoi Breslau (azi Wrocław), reședința Sileziei, după aceea Viena, capitala Imperiului Austriac. În continuare, Johann Gött a lucrat la Graz în Austria, în orașul Trieste de la Marea Adriatică (atunci încă situat în Imperiul Austriac), apoi a trecut la Pesta în Ungaria și de acolo a ajuns la Sibiu, în Transilvania, unde a lucrat scurt timp. De la Sibiu, tânărul Johann Gött a trecut prin pasul Turnul Roșu și a venit la București, capitala Țării Românești. După o scurtă ședere acolo el a plecat la Brașov, unde a ajuns în anul 1832, după mai mult de doi ani de călătorie.

La Brașov, pe strada Vămii, la nr. 10 (azi nr. 11) exista tipografia familiei Schobeln, succesoarea tipografiei lui Honterus, înființată cu aproape trei secole mai înainte (1539). Proprietarul de atunci era Franz von Schobeln, în acea vreme senator și membru al Magistratului Orașului Brașov (consiliul orașului).² După moartea tipografului Friedrich August Herfurth, la sfârșitul anului 1830, venirea tânărului Johann Gött – atunci în vârstă de numai 22 de ani – a umplut un gol în funcționarea tipografiei. Cu experiența și cunoștințele sale profesionale, el a devenit în scurt timp sufletul tipografiei. În anul 1833 tipărește prima dată cu mențiunea „cu literele lui Johann Gött“, iar la 10 ianuarie 1834 cumpără tipografia pentru suma de 3333 taleri. În același an se căsătorește cu o fiică a meșterului butnar Peter Arzt și obține dreptul de cetățean al orașului Brașov în anul 1835.

La numai câteva zile de la cumpărarea tipografiei, pe 21 ianuarie 1834, Johann Gött solicită Magistratului Orașului aprobarea publicării unui ziar săptămânal, cererea fiind înaintată Guberniului Transilvaniei chiar a doua zi.³ Un prim răspuns al Guberniului, datat 10 februarie 1834, sosește la Brașov la 6 martie 1834 și solicită un raport detaliat asupra petentului. Raportul este întocmit de către notarul orașului Brașov, Joseph Franz Trausch – cunoscutul istoric de mai târziu – și expediat către Guberniu, cu data scrisă de 12 martie 1834, la 17 martie. Din raport rezultă că Johann Gött avea certificate de la tipografia Wenner din Frankfurt am Main și Blasing din Laibach (azi Ljubljana în Slovenia). Ca loc de origine al lui Johann Gött este însă menționată localitatea Bockenheim, care se află pe malul drept al râului Main, vizavi de Frankfurt am Main. Senatorul Franz von Schobeln a dat și el un certificat, din care rezultă purtarea morală și corectă a lui Johann Gött și pregătirea sa

¹ Pentru biografia lui Johann Gött vezi în principal: Hermann Tontsch, *Die Honteruspresse in 400 Jahren*, Brașov, 1933, p. 70-74.

² Friedrich Stenner, *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt)*, Brașov, 1916, p. 129.

³ Arhivele Naționale Brașov, Fond Primăria Brașov, *Actele Magistratului Brașov*, Anul 1834, nr. 213.

profesională, subliniind că știe să tipărească și cărți românești, care se vând și în Țara Românească. Johann Gött va trebui să prezinte manuscrisul ziarului, înainte de imprimare, comisiei de cenzură din Brașov.⁴

Guberniul Transilvaniei aprobă la 30 decembrie 1834 – sosire la Brașov pe 2 februarie 1835 – solicitarea lui Johann Gött pentru publicarea unui ziar săptămânal, cu condiția ca textele să fie prezentate în prealabil comisiei filiale de cenzurare a cărților din Brașov, iar câte un exemplar din fiecare ziar să fie trimis Cancelariei Aulice Transilvane de la Viena. Anexele la cererea lui Johann Gött, instrucțiunea pentru redactorii ziarelor și un rezumat al aprobării au fost predate lui Gött spre conformare.⁵

Cu toată aprobarea primită, publicarea ziarelor a întârziat din diferite motive.

Dăm, în continuare, datele primelor publicații periodice tipărite de Johann Gött:

1 decembrie 1836 – număr de probă pentru *Foaia Duminecii*;

2 ianuarie-25 decembrie 1837 – *Foaia Duminecii*, pe cheltuiala lui Rudolf Orghidan și Dimitrie Marin⁶;

24 mai 1837-22 martie 1849 – *Siebenbürger Wochenblatt*⁷;

24 mai 1837-29 decembrie 1837 – *Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüth und Publizität*, supliment literar la *Siebenbürger Wochenblatt*;

3 și 10 iulie 1837 – *Foaie de săptămână din Transilvania*, două numere de probă⁸;

1 decembrie 1837-26 decembrie 1839 – *Erdélyi Hirlap*, cu suplimentul literar *Mulattató*⁹;

5 ianuarie 1838-1858 – *Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandeskunde*¹⁰;

12/24 martie 1838 – *Gazeta de Transilvania*¹¹;

2 iulie 1838-1 martie 1849 – *Foaie pentru minte, inimă și literatură*¹²;

13 ianuarie 1840-1848 – *Der Satellit* și *Intelligenzblatt*, suplimente la *Siebenbürger Wochenblatt*.

În legătură cu publicarea celor două numere de probă din *Foaie de săptămână din Transilvania*, Guberniul Transilvaniei solicită explicații. Gött declară că aceste numere au fost doar niște traduceri după ziarele sale de limbă germană (pe care le-a prezentat comisiei de cenzură), că în prezent nu tipărește vreun ziar în limba română, însă solicită aprobarea pentru publicarea unui ziar românesc. Magistratul Orașului Brașov a recomandat Guberniului aprobarea cererii lui Johann Gött, menționând totodată că unul din membrii comisiei de cenzură, Joseph von Wentzel, judele orașului și districtului Brașov¹³, bun cunoscător al limbii române, a declarat, în sesiunea Magistratului, că el este

⁴ *Ibidem*, nr. 741.

⁵ *Ibidem*, Anul 1835, nr. 291, în seria Acte cumulate, Cumulus 133.

⁶ Daniel Nazare, *Publicații periodice românești brașovene (1837-1990)*, Brașov, 1998, p. 15.

⁷ Hermann Tontsch, *op. cit.*, p. 86. Asociații lui Johann Gött la publicarea ziarului „*Siebenbürger Wochenblatt*” a fost librăria brașoveană Wilhelm Nemeth.

⁸ Daniel Nazare, *op. cit.*, p. 15.

⁹ Vasile Oltean, Măriuca Radu, Elisabeta Marin, Gernot Nussbächer, *Brașov – monografie comercială*, Brașov, 2004, p. 27.

¹⁰ Hermann Tontsch, *op. cit.*, p. 88.

¹¹ Daniel Nazare, *op. cit.*, p. 18.

¹² *Ibidem*, p. 16.

¹³ Friedrich Stenner, *op. cit.*, p. 158.

gata să efectueze cenzurarea ziarului românesc¹⁴. În acest context trebuie menționate și relațiile deosebite dintre Johann Gött și George Barițiu, „părintele presei românești”¹⁵.

În anul 1839, Johann Gött solicită Magistratului Orașului Brașov aprobarea de a deschide un „Cabinet de lectură” (Lesekabinett), ceea ce i se aprobă.¹⁶

Începând cu anul 1841, Johann Gött este membru activ al noii Asociații a meseriașilor (Gewerbeverein), fiind la început bibliotecar, din 1852 al doilea președinte, iar în anii 1870-1881 primul președinte.

În legătură cu problema limbii oficiale a Transilvaniei, pusă la Dieta Transilvaniei din 1842, Johann Gött publică broșura fruntașului sas Stephan Ludwig Roth, *Der Sprachkampf in Siebenbürgen*, care recomandă și recunoașterea limbii române ca limbă oficială, dată fiind ponderea populației românești în Transilvania.¹⁷

În anul următor, 1843, Magistratul Orașului trimite tipografului Johann Gött o scrisoare de laudă „pentru trezirea și înviorarea sentimentului național prin ziarul său”¹⁸.

Anul 1849 aduce unele schimbări majore pentru Johann Gött (odată cu ocuparea Brașovului de către armata revoluționară maghiară de sub comanda generalului Józef Bem la 20 martie 1849). Toate publicațiile lui Gött au trebuit să-și înceteze apariția și el însuși a fost de mai multe ori urmărit, scăpând de escortarea sa – pentru execuție – la Sfântu Gheorghe numai prin intervenția personală a generalului Bem.¹⁹ Acesta a luat inițiativa apariției unor noi publicații periodice, dar cu orientare progresistă.

Astfel a apărut mai întâi ziarul în limba română *Espatriatul*, redactat de Cezar Bolliac (1813-1881), începând cu 25 martie 1849 și până în iunie, în total 16 numere.

La 26 martie 1849 a apărut primul număr din ziarul de limbă germană *Kronstädter Zeitung* (*Ziarul Brașovului*), redactat de Max Leopold Moltke (1819-1894) și care a apărut în continuare până la 24 august 1944.

În sfârșit, la 16 aprilie 1849 s-a publicat primul număr din ziarul de limbă maghiară *Brassói Lap* (*Foaia brașoveană*), redactat de Veszely Károly (1820-1896), din care au apărut 19 numere până la 18 iunie 1849.²⁰

După retragerea din Brașov a trupelor revoluționare maghiare și înfrângerea revoluției maghiare, Johann Gött, în anul 1851, a devenit membru al comunității centumvirale a Brașovului, iar după 20 ani – în 1871 – a fost ales chiar în funcția de orator, adică de președinte al acestei reprezentanțe orășenești. De asemenea, a fost ales în presbiteriul (comitetul de conducere) comunității bisericești evanghelice din Brașov, fiind decenii de-a rândul și epitrop al bisericii; tot în anul 1871 a fost ales și curator, adică președintele laic al comunității bisericești. În tot acest timp el a colaborat într-un mod deosebit cu Samuel Schiel (1812-1881) – profesor din anul 1837, director al gimnaziului Honterus din 1856 și ales prim-preot evanghelic în 1860 –, care a fost un promotor al

¹⁴ Arhivele Naționale Brașov, Fond Primăria Brașov, *Actele Magistratului Brașov*, Anul 1837, nr. 4159, în seria Acte cumulate, Cumulus 133.

¹⁵ Vasile Netea, Carl Göllner, *Die Beziehungen zwischen George Bariț und dem Kronstädter Buchdrucker Johann Gött*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, Band (vol.) 9, Nr. 1/1966, p. 75-90.

¹⁶ Arhivele Naționale Brașov, Fond Primăria Brașov, *Actele Magistratului Brașov*, Anul 1839, nr. 1049; vezi și Hermann Tontsch, *op. cit.*, p. 71.

¹⁷ Stephan Ludwig Roth, *Scrieri, mărturii, corespondență*, București, 1983, p. 162-164.

¹⁸ Arhivele Naționale Brașov, Fond Primăria Brașov, *Actele Magistratului Brașov*, Anul 1843, nr. 1159.

¹⁹ Dieter Drotleff (ed.), *Taten und Gestalten, Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen*, II, Sibiu, 2002, p. 56;

vezi și Hermann Tontsch, *op. cit.* p. 72.

²⁰ Vasile Olteanu (coord.), *op. cit.*, p. 27.

progresului spiritual în Braşov. După cum s-a apreciat, Johann Gött și Samuel Schiel au stat de la 1848 până la începutul deceniului al șaptelea în primul plan al istoriei oraşului nostru [Braşov]. Toate proiectele importante și evenimentele semnificative pe plan local și național ori au pornit de la ei, ori au fost sprijinite de către ei pentru realizarea lor susținută.

La înființarea Camerei de Comerț și Industrie din Braşov, care avea competență pentru întreaga Transilvanie de sud și sud-est, în anul 1851, Johann Gött a devenit primul vicepreședinte al Camerei. Mai târziu, între 1866 și 1876, el a fost chiar președinte al Camerei de Comerț și Industrie.

Pentru meritele sale în diferite domenii ale vieții publice din Braşov, Johann Gött a fost numit în anul 1867 cavaler al Ordinului „Franz Joseph“.

La 26 octombrie 1876, în cadrul reorganizării administrative a țării, Johann Gött a fost numit primul primar al oraşului Braşov, funcție pe care a îndeplinit-o până la 1 decembrie 1879, când s-a pensionat (la vârsta de 69 de ani).

Johann Gött a avut încă o frumoasă satisfacție când, sărbătorindu-și la 16 iulie 1882 cincizeci de ani de activitate, a primit recunoaștere generală.

În anul următor a avut parte de un șoc prin moartea prematură a fiului său celui mai mare, Heinrich.

La 17 octombrie 1888, Johann Gött a decedat la vârsta de 78 de ani, fiind înmormântat pe 19 octombrie 1888 în cimitirul evanghelic de pe strada Lungă nr. 2.

Ziarul *Kronstädter Zeitung* scria în necrologul publicat cu acest prilej: „Braşovul a devenit mai sărac cu o personalitate, care a determinat în mod pregnant viața generației care se stinge“.

Gazeta Transilvaniei i-a dedicat următorul necrolog (redat cu ortografie modernizată):

„† Ioan Gött. Astăzi se vor petrece la mormânt rămășițele pământești ale bătrânului tipograf, proprietar și odinioară redactor al ziarului «Kronstädter Zeitung», care a fost pentru Braşov, unde a venit în anul 1832 din ducatul Nassau, un factor de căpetenie al progresului și al luminării. Ca om isteț și liberal, a contribuit nu numai la lățirea (dezvoltarea) literaturii germane, ci și a celei române, făcând posibilă și edarea (editarea) foii noastre «Gazeta Transilvaniei» la 1837 [sic] în tipografia sa.

Iubit și stimat de toți concetățenii săi fără deosebire de naționalitate, Ioan Gött a dus o viață frumoasă și onorifică, ocupând mai târziu și postul de orator și primar al oraşului, și ajungând vârsta de 78 de ani. Depunem și noi tributul nostru de stimă și simpatie pe mormântul decedatului și adresăm cele mai sincere condoleanțe familiei sale mult obidite“²¹.

Menționăm aici că tipografia Johann Gött a tipărit *Gazeta Transilvaniei* din anul 1838 până în anul 1884, deci timp de peste 45 de ani.

Johann Gött a sprijinit, ca editor, foarte mult publicațiile privind istoria Transilvaniei. Deja în 1838 s-a publicat aici un fascicol din revista *Transilvania, periodische Zeitschrift für Landeskunde*, redactată de Joseph Benigni von Mildenberg și Karl Neugeboren.²²

²¹ *Gazeta Transilvaniei*, Braşov, 51, nr. 222, Sâmbătă 8 (20) octombrie 1888, p. 3.

²² Julius Gross, *Kronstädter Drucke 1535-1886*, Braşov, 1886, nr. 1569, p. 160.

Între 1840 și 1847 Johann Gött a tipărit revista *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, redactată de Anton Kurz.²³

În anii 1847 și 1848 Johann Gött a tipărit cele două volume mari din *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transsilvanici*, îngrijite de Joseph Trausch.²⁴

Între 1853 și 1871 Johann Gött a publicat și primele nouă volume din seria nouă a revistei *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, care a continuat să apară până în 1944 la Sibiu și apoi la Bistrița.²⁵

Meritele lui Johann Gött nu au fost uitate și au fost readuse la lumină sub diferite aspecte în deceniile următoare.

Astfel, activitatea sa este amplu prezentată în volumul omagial *Die Honteruspresse in 400 Jahren* de Hermann Tontsch, apărut în anul 1933.

De asemenea, Johann Gött a fost omagiat în numărul festiv al ziarului *Kronstädter Zeitung* din 24 mai 1936, la intrarea în anul 100 de apariție – socotind și *Siebenbürger Wochenblatt*.²⁶

Referiri la activitatea și importanța lui Johann Gött se găsesc în mai multe enciclopedii, lucrări de sinteză și volume monografice, de asemenea în numeroase studii de specialitate.

Dintre numeroasele articole de presă privind-l pe Johann Gött menționăm numai câteva în limba română, de Gernot Nussbächer²⁷ și Ștefan Petrară²⁸.

Prin Hotărârea nr. 291, din 8 noiembrie 1990, a Primăriei municipiului Brașov, fosta strada Cooperației din centrul orașului Brașov, care face legătura între străzile Apollonia Hirscher și Nicolae Bălcescu, a primit numele „Johann Gött“, fiind și astfel recunoscute, și într-un mod frumos pentru orașul Brașov, meritele acestui om deosebit.

²³ *Ibidem*, nr. 1570, p. 160.

²⁴ *Ibidem*, nr. 178-179, p. 31.

²⁵ *Ibidem*, nr. 1572, p. 160.

²⁶ *Kronstädter Zeitung*. Festausgabe zum hundertjährigen Bestehen. Sonntag, den 24 Mai 1936. Există și o recentă ediție facsimilată.

²⁷ Gernot Nussbächer, *Tipograful „Gazetei Transilvaniei“*, în „Drum nou“, anul 45, nr. 13593, 18 octombrie 1988, p. 2.

²⁸ Ștefan Petrară, *Un fondator: Johann Gött*, în „Cuget românesc“, nr. 145, 8 decembrie 1995, p. 3.